

базується на вивченні та узагальненні теоретичного і практичного матеріалу, порівняльному аналізу законодавчої бази. Показано доцільність уведення певних об'єктивних критеріїв оцінки кваліфікації експертів-бухгалтерів, що дозволить відстежувати підтримку експертами належного рівня кваліфікації. Із метою забезпечення високого рівня організації проведення бухгалтерської експертизи сформульовано з новим науковим змістом принципи її проведення та запропоновано їх установа, виходячи з принципів експертної діяльності в цілому, а також аудиту як виду незалежного фінансового контролю.

Список використаних джерел:

1. Базась М.Ф. Теоретико-методологічні засади судово-бухгалтерської експертизи: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: МАУП, 2007. 488 с.
2. Гуцаленко Л.В., Михальчишина Л.Г., Сидорук В.М., Пентюк І.К. Судово-бухгалтерська експертиза: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 350 с.
3. Довдик Н.Я., Довдик Г.П. Судова бухгалтерія: Навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 208 с.
4. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII. URL: <http://www.zak.on.racJa.gov.ua>.
5. Мумінова-Савінз Г.Г. Судово-бухгалтерська експертиза: навч.-метод. посіб. Київ: КНЕУ, 2012. 268 с.
6. Сторожук Н. Судово-бухгалтерська експертиза: критичний огляд нормативно-правового регулювання, методології та організації. *Бухгалтерський облік і аудит: Науково-практичний журнал*. 2009. № 6. С. 43.
7. Судова бухгалтерська експертиза: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. д.е.н. М.Д. Корінька. Київ: ТОВ «Типографія «Клякса», 2012. 432 с.
8. Шарманська В.М., Шарманська С.О., Головка І.В. Судова бухгалтерія: навч. посібник для студ. вищих навч. закладів. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 454 с.

УДК 342.95:347.965 (477)

ОСНОВНІ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ФУНКЦІОНАЛЬНІ ПРИНЦИПИ ЗДІЙСНЕННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (ВІДПОВІДНО ДО ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО АДВОКАТУРУ ТА АДВОКАТСЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ»)

Наджафлі Емін Муса-огли,
здобувач
(Науково-дослідний інститут
публічного права, м. Київ, Україна)

У статті автором, на підставі аналізу норм чинного законодавства, що регламентує діяльність інституту адвокатури, виокремлено основні організаційно-функціональні принципи здійснення адвокатської діяльності, зокрема принципи незалежності, конфіденційності, уникнення конфлікту інтересів і принцип територіальності, розкрито їхній зміст, а також визначено особливості, характерні для даного виду принципів. Визначено, що зміст принципу конфіденційності насамперед становить обов'язок

адвоката, його помічника, стажиста або іншої особи, яка пов'язана з першим трудовими відносинами, не розголошувати відомості, що визначені законодавством як такі, що не підлягають розголошенню, у процесі здійснення адвокатської діяльності, а також право особи дати письмову згоду на можливість розголошення такої інформації. Визначено особливості організаційно-функціональних принципів здійснення адвокатської діяльності, а саме: мають зовнішню форму принципів, рідше окремих правил (наприклад, принцип територіальності, який прямо не закріплено в законодавстві); містять основні уявлення, ідеї, цінності сформовані в суспільстві, утілені у правовій системі держави та характерні для національного інституту адвокатури; мають документальне, зокрема нормативне, закріплення здебільшого в основних правових актах у сфері здійснення адвокатської діяльності; характеризуються конкретністю, оскільки містять чіткі правила та вимоги здійснення адвокатської діяльності; нормативно закріплені в конкретних нормативно-правових актах; реалізуються не тільки адвокатом, а й іншими особами – його помічником, стажистом, партнерами й іншими особами, які перебувають з адвокатом у трудових відносинах; визначають основні засади та напрями здійснення адвокатської діяльності, яка полягає в: наданні консультацій правового характеру; здійсненні правового супроводження; представництві осіб, захисті їхніх прав, свобод і інтересів; вирішенні низки організаційних, функціональних, моральних і етичних проблем, що виникають у процесі реалізації їхньої професійної діяльності; прямо пов'язані із професійною діяльністю адвоката, адже остання є дуже близькою за своїм змістом до адвокатської діяльності.

Ключові слова: організаційно-функціональні принципи здійснення адвокатської діяльності, принципи, адвокатська діяльність, принцип незалежності, принцип конфіденційності, принцип уникнення конфлікту інтересів, принцип територіальності, адвокатура.

**BASIC ORGANIZATIONAL AND FUNCTIONAL PRINCIPLES OF ADVOCACY
(IN ACCORDANCE WITH THE LAW OF UKRAINE
“ON THE BAR AND PRACTICE OF LAW”)**

Nadzhafli Emin Musa-ogly,
Degree Seeking Applicant
(Research Institute of Public Law,
Kyiv, Ukraine)

In the article the author, based on the analysis of the norms of the current legislation regulating the activity of the bar institute, outlines the main organizational and functional principles of the advocacy activity, in particular the principles of independence, confidentiality, avoidance of conflict of interests and the principle of territoriality, their content is disclosed, as well as features specific to this type of principles. It is determined that the content of the principle of confidentiality, first of all, is the duty of the lawyer of his assistant, trainee or other person connected with the first employment relationship not to disclose the information specified by the legislation as not subject to disclosure in the process of lawyer activity, as well as the right of the person to give written consent to the possibility of disclosure of such information. The peculiarities of organizational and functional principles of lawyer activity are defined, namely: they have an external form of principles, less certain individual rules (for example, the principle of territoriality, which is not directly enshrined in the law); contain the basic ideas, ideas, values formed in society and embodied in the legal system of the state and are characteristic for the national institute of advocacy; have documentary, in particular, normative fixing, mainly in the basic legal acts in the field of advocacy; are

characterized by specificity, since they contain clear rules and requirements for advocacy; have normative consolidation in specific normative-legal acts; is realized not only by lawyers but also by other persons – his assistant, trainee, partners and other persons who are a lawyer in labor relations; determine the basic principles and directions of the advocacy activity, which consists in: providing legal advice; implementation of legal support; the representation of individuals, the protection of their rights, freedoms and interests; solving a number of organizational, functional, moral and ethical issues that arise in the process of implementing their professional activities; directly related to the professional activity of the lawyer, since the latter is very close in its content to the lawyer's activities.

Key words: organizational and functional principles of advocacy, principles, advocacy, principle of independence, principle of confidentiality, principle of avoiding conflicts of interest, principle of territoriality, bar.

Постановка проблеми. Поруч із зовнішніми формами адвокатської діяльності – захистом і представництвом прав, свобод і законних інтересів своїх клієнтів, а також надання ним правової допомоги, – існують також її внутрішні форми. Останні безпосередньо не пов'язані із класичним розумінням адвокатської діяльності, але включають різні дії організаційно-функціонального характеру, без яких існування та реалізація перших взагалі стають неможливими. До такої внутрішньої діяльності ми вважаємо за можливе віднести: організаційні питання здійснення адвокатської діяльності; прийняття на роботу помічників адвоката чи роботу зі стажистами; додержання вимог щодо несумісності; обрання організаційної форми реалізації такого виду діяльності; укладення договору про надання правової допомоги тощо.

У системі принципів здійснення адвокатської діяльності в Україні одним з основних елементів є її організаційно-функціональні принципи, які визначають засади внутрішнього та зовнішнього аспектів здійснення адвокатами захисту прав, свобод і інтересів осіб, їх представництва, надання іншої правової допомоги. Реалізація такого виду принципів безпосередньо забезпечує ефективне здійснення адвокатської діяльності, яка, у свою чергу, залежить від розуміння сутності принципів здійснення адвокатської діяльності самим адвокатами, помічниками, стажистами й іншими особами, що перебувають з адвокатами у трудових відносинах. Тому комплексне з'ясування їхнього змісту є актуальним питанням правової науки взагалі та її окремої галузі – науки адміністративного права.

Стан дослідження. Принципи здійснення адвокатської діяльності в Україні залишаються малодослідженою категорією. Це стосується як сутності вказаних принципів, так і безпосередньо їхнього змісту. Згаданим принципам приділили свою увагу такі вчені, як: Т.В. Варфоломеева, А.Ф. Коні, М.М. Погорецький, К.М. Северин, Є.Ф. Шкребець. Водночас підхід до дослідження сутності принципів здійснення адвокатської діяльності характеризується локальністю, а не комплексністю визначення їхньої змістовності.

Мета статті – визначення основних організаційно-функціональних принципів здійснення адвокатської діяльності в Україні на підставі аналізу чинного законодавства, що регулює діяльність інституту адвокатури, дослідження їхнього змісту, виокремлення особливостей такого виду принципів.

Виклад основного матеріалу. Основні засади здійснення адвокатської діяльності містяться в чинному законодавстві щодо функціонування інституту адвокатури, зокрема в Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» і Правилах адвокатської етики, затверджених Вищою кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури 17 листопада 2012 р. У даному дослідженні ми обмежимося з'ясуванням змісту принципів, визначених у першому нормативно-правовому акті.

Принцип незалежності здійснення адвокатської діяльності має подвійне закріплення: у ч. 1 ст. 4 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [1] і ст. 6 Правил адвокатської етики, затверджених Вищою кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури 17 листопада 2012 р. [2], і стосується як безпосередньо незалежності адвоката, так і незалежності його професійної діяльності. Принцип незалежності реалізується в межах професійної діяльності адвоката, тому повинен втілюватися у всіх формах останньої, зокрема під час захисту та представництва інтересів громадян, а також надання іншої правової допомоги клієнту. Останній є ключовою фігурою в реалізації принципу незалежності, оскільки є єдиним суб'єктом, якому фактично «підпорядковується» адвокат у відносинах з особою, з якою укладено договір про надання правової допомоги. Водночас це не має сприйматися як порушення принципу незалежності, оскільки адвокат та клієнт мають спільні мету й інтереси, діють в одному напрямі, що унеможливорює нівелювання даного принципу, адже клієнт ніколи не буде діяти всупереч власним інтересам.

Усі рішення про дії, які адвокат здійснює в межах своєї професійної діяльності, він повинен ухвалювати самостійно, усвідомлюючи всі їхні наслідки. У такому сенсі адвокат стає посередником між державою та клієнтом. Варто погодитися із Є.Ф. Шкрібцем, який зазначив, що «стосовно держави адвокатура отримує реальну незалежність. Стосовно суспільства вона перетворюється на інструмент забезпечення захисту його інтересів» [3, с. 122]. Незалежність усього інституту адвокатури, отже, адвоката та його професійної діяльності, – це та умова, яка дозволяє йому балансувати між потужним державним механізмом і захистом, охороною прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб. Підтримуємо Т.В. Варфоломееву, яка вказує на те, що «адвокатська незалежність як основна умова функціонування адвокатури, ґрунтується на цілковитій свободі адвоката та відсутності на нього впливу від будь-кого під час здійснення професійної діяльності» [4, с. 10].

Незалежність адвокатської діяльності пов'язана і з вимогами, що висуваються до самої особи адвоката, серед яких мужність, принциповість, безкомпромісність у відносинах зі співробітниками органів державної влади, місцевого самоврядування та судових органів, що становлять загрозу та не відповідають інтересам клієнта. Окрім того, діяльність адвоката не повинна бути організована таким чином, щоб він перебував у залежності від будь-якої особи, а для гарантування незалежності адвоката створена та діє Національна асоціація адвокатів України – «недержавна некомерційна професійна організація, яка об'єднує всіх адвокатів України та утворюється з метою забезпечення реалізації завдань адвокатського самоврядування» [1] (це той самий орган адвокатського самоврядування, на неефективність функціонування якого вказано самими адвокатами у процесі опитування). До головних завдань даної організації віднесено представництво адвокатів і адвокатури у відносинах із державними та недержавними органами й установами. Саме таке посередництво унеможливорює виникнення загрози незалежності адвокатській діяльності, тому, за умови належної реалізації, може стати дієвим механізмом її забезпечення.

Досить цікавими виглядають результати дослідження К.М. Северина, який до основних елементів принципу незалежності адвокатської діяльності пропонує відносити такі: «а) незалежність від правоохоронних органів, від держави в цілому; б) процесуальні гарантії, що забезпечують адвокату процесуальну рівність поряд з іншими учасниками судового процесу; в) збереження адвокатської таємниці як запорука успішних відносин між адвокатом і клієнтом; г) незалежність адвоката від особистих інтересів; ґ) незалежність адвоката від клієнта; д) незалежність адвоката від ділових партнерів; е) діяльність адвокатського самоврядування; є) гарантії безпеки адвоката» [5, с. 163-165].

Частково погоджуємося з такими структурними компонентами принципу незалежності, проте зауважимо, що вони більш властиві механізму забезпечення такого принципу, аніж характеризують власне зміст принципу незалежності адвокатської діяльності.

У такому разі, на нашу думку, варто звернути увагу на тлумачення принципу незалежності в Хартії основних принципів європейської адвокатської професії, де він тлумачиться так: «адвокат потребує свободи – політичної, економічної та інтелектуальної – у реалізації своїх повноважень, консультуванні та представництві інтересів клієнта. Це означає, що адвокат має бути незалежним від держави та інших владних інтересів і не повинен допускати, щоб його незалежність була поставлена під загрозу у результаті згубного тиску з боку ділових партнерів. Адвокат також має залишатися незалежним і від свого клієнта, якщо він хоче завоювати довіру третіх осіб та суду. Насправді, без такої незалежності від клієнта неможливо гарантувати якість роботи адвоката. Належність адвоката до вільної професії і можливості, які впливають із цього, допомагають підтримувати незалежність, при цьому асоціації адвокатів повинні відігравати важливу роль у гарантуванні незалежності адвокатів» [6]. Фактично в даній нормі містяться складові елементи принципу незалежності адвокатської діяльності – політичний, економічний та інтелектуальний.

Політична незалежність безпосередньо пов'язана із самостійністю адвоката, відсутністю підпорядкування будь-кому та не підконтрольністю державним і недержавним суб'єктам, чи то представник політичної партії, працівник правоохоронних органів або колега. Економічний складник передбачає отримання гонорару за надання правової допомоги. Більш складною за своїм змістом є інтелектуальна незалежність, яка поєднує в собі достатній рівень знань, умінь і професійних навичок, що дає впевненість адвокату в тому, що він діє правильно, у межах закону, а також набір особистих якостей, які зможуть забезпечити адвокату його незалежність, насамперед ідеться про такі особистісні риси, як принциповість, чесність, почуття відповідальності, впевненість у собі тощо.

У підсумку зазначимо, що принцип незалежності адвокатської діяльності ми можемо схарактеризувати як такий, що: пов'язаний із незалежністю самого адвоката як фахівця й особистості; має зовнішній аспект – учинення процесуальних дій вільно від будь-якого впливу, та внутрішній (особистий), адже адвокат повинен усвідомлювати та відчувати власну незалежність у здійсненні ним своєї професійної діяльності; містить такі елементи, як політична, економічна й інтелектуальна незалежність; не є абсолютним, оскільки адвокат повинен ставити у пріоритет інтереси свого клієнта та діяти лише в межах закону – це своєрідні «обмежуючі чинники» даного принципу.

Принцип конфіденційності здійснення адвокатської діяльності (ч. 1 ст. 4 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [1] і ст. 10 Правил адвокатської етики, затверджених Вищою кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури 17 листопада 2012 р. [2]) відіграє дуже важливу роль, оскільки є фундаментальною основою побудови взаємин адвоката і клієнта, що по суті є підставою здійснення адвокатської діяльності, адже без нього остання не буде мати жодного сенсу. Приватність взаємин адвоката і клієнта досить вдало описує А.Ф. Коні, який зазначає: «Між захисником і тим, хто у стані тривоги і смуту від звинувачення звертається до нього з надією на допомогу, встановлюється тісний зв'язок довіри і щирості. Захисникові відкриваються тайники душі, йому намагаються роз'яснити свою невинність чи пояснити своє падіння і свою, приховану від інших, ганьбу, діляться такими подробицями особистого життя і сімейного побуту, щодо яких сліпа Феміда повинна бути і глухою» [7, с. 54].

Особа, яка звертається до адвоката, вже завідомо йде на те, щоб довіритись абсолютно незнайомій людині, а часто і розповісти їй про ті факти, про які не знає її власне оточення. Річ у тому, що надання адвокату повної та достовірної інформації зможе

забезпечити якісний і ефективний захист прав, свобод та інтересів особи, «виграти справу». Водночас особа небезпідставно розраховує на те, що така розмова та викладені факти не вийдуть за приватні межі. Тому цілком обґрунтованими виглядають вимоги, викладені в ч.ч. 2 і 5 ст. 10 Правил адвокатської етики, затверджених Вищою кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури 17 листопада 2012 р., стосовно необмеженого строку дії даного принципу, що буквально свідчить про те, що, незважаючи на те, веде чи вів адвокат дану справу, він однаково не повинен розголошувати жодних відомостей, про які дізнався у процесі. Це стосується справ із будь-яким строком давності. Водночас адвокат самостійно повинен «забезпечити розуміння і дотримання принципу конфіденційності його помічниками, стажистами та членами технічного персоналу» [2]. Окрім того, наведені положення в повному обсязі відповідають вимогам, закріпленим у п. 2.3. Загального кодексу правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства 1988 р., який розтлумачує сутність принципу конфіденційності [8]. Указані норми покладають на адвоката обов'язок не тільки безстроково зберігати в таємниці та не розголошувати інформацію, яка стала йому відома внаслідок звернення до нього клієнта, та подальших фактів, які стануть йому відомі, що пов'язані з конкретною справою й особою клієнта, звичайно, за умови, якщо сам клієнт не дає на це згоди, а також забезпечувати нерозголошення такої інформації іншими пов'язаними з ним особами. Дане правило не передбачає конкретної норми поширення такої інформації, тому не важливо, яким чином вона буде поширена – усно чи письмово, наприклад, шляхом оприлюднення документів, які містять такі відомості. За таких умов адвокат повинен приділяти увагу роботі з документами у справах, їх зберіганню для того, щоб унеможливити поширення таких відомостей.

Серед складових елементів принципу адвокатської таємниці К.М. Северин виділяє його об'єкт, суб'єкта і мету: «об'єктом регулювання принципу конфіденційності адвокатської діяльності є особливий правовий стан клієнта, що безпосередньо виникає в результаті звернення за правовою допомогою до юриста. Водночас, повертаючись до суб'єктного складу принципу конфіденційності, правова таємниця юриста стає більш захищеною, коли фахівець має статус адвоката. Тому будь-який юрист зобов'язаний попереджати клієнта перед початком надання правових послуг. Пов'язано це з тим, що відносини між адвокатом і клієнтом підпадають під режим конфіденційності вже із самого факту звернення до адвоката, що юрист забезпечити не може. Головна мета реалізації принципу конфіденційності – це забезпечення довірчих відносин між клієнтом та адвокатом» [9, с. 120].

Реалізація принципу конфіденційності під час здійснення адвокатської діяльності є суто правовою структурою – правовідносинами, що дозволяє зробити висновок про те, що склад втілення даного принципу буде відповідати складу правовідносин, до якого відносять його об'єкт (те, щодо чого виникають такі правовідносини), суб'єктів (тобто їхніх безпосередніх учасників) і зміст (коло прав і обов'язків суб'єктів таких правовідносин). Так, об'єктом реалізації принципу конфіденційності під час професійної діяльності адвоката є адвокатська таємниця, а також інформація про персональні дані особи, тобто «відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована» [10] (ст. 2 Закону України «Про захист персональних даних»).

Дефініція адвокатської таємниці подана законодавцем у ч. 1 ст. 22 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», де зазначено, що це «будь-яка інформація, що стала відома адвокату, помічнику адвоката, стажисту адвоката, особі, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, про клієнта, а також питання, з яких клієнт (особа, якій відмовлено в укладенні договору про надання правової допомоги)

звертався до адвоката, адвокатського бюро, адвокатського об'єднання, зміст порад, консультацій, роз'яснень адвоката, складені ним документи, інформація, що зберігається на електронних носіях, та інші документи і відомості, одержані адвокатом під час здійснення адвокатської діяльності» [1]. Отже, саме такі дані становлять предмет адвокатської таємниці. Іншої форми вираження він набув у дослідженнях М.М. Погорецького: «1) факт звернення довірителя до адвоката, характер і зміст наданої йому юридичної допомоги; 2) відомості з особистого життя, сімейної, інтимної, суспільної, службової, господарської та іншої сфер діяльності довірителя, повідомлені адвокату (нині адвокат може використовувати такі відомості у своїй діяльності лише за згоди на це довірителя); 3) особисті записи довірителя, письмові документи, аудіо- та відеозаписи, інформація на електронних носіях. Усе це, а також відомості, отримані адвокатом унаслідок його участі в закритих судових засіданнях, та будь-які інші відомості, пов'язані з наданням юридичної допомоги, розголошення яких може завдати шкоди охоронюваному законом інтересам довірителя, адвоката або інших осіб, становить предмет адвокатської таємниці» [11, с. 127]. Тобто необхідно говорити про нерозривний взаємозв'язок між принципом конфіденційності й адвокатською таємницею, водночас зміст даного принципу не можна зводити суто до дотримання останньої, оскільки реалізація даного принципу включає і морально-етичний аспект, який не враховується під час визначення поняття адвокатської таємниці.

Водночас іншою нормою вказаної статті передбачене положення, яке по суті є винятком із правила безстроковості принципу конфіденційності, воно полягає в тому, що інформація, віднесена до адвокатської таємниці, може не належати до такої за наявності письмової заяви клієнта, якого стосується така інформація. Зауважимо, що до адвокатської таємниці не відноситься інформація, одержана від сторонніх осіб, вона може бути використана адвокатом за умови додержання ним законодавства у сфері захисту персональних даних.

Суб'єктами адвокатської таємниці є клієнт як першоджерело таких відомостей, адвокат, його помічник і стажист або інша особа, яка пов'язана з першим трудовими відносинами, з одного боку, та невизначеним колом осіб, з другого, адже під час реалізації принципу конфіденційності важливий сам факт нерозголошення відповідних відомостей, а не особа, якій вони можуть бути повідомлені всупереч вказаному принципу.

Отже, зміст принципу конфіденційності насамперед складає обов'язок адвоката, його помічника, стажиста або іншої особи, яка пов'язана з адвокатом трудовими відносинами, не розголошувати відомості, що визначені законодавством як такі, що не підлягають розголошенню, у процесі здійснення адвокатської діяльності, а також право особи дати письмову згоду на можливість розголошення такої інформації. Окремим елементом змісту вказаного принципу є юридична відповідальність, яку адвокат, його помічник, стажист або інша особа, яка пов'язана з адвокатом трудовими відносинами, буде нести в разі розголошення адвокатської таємниці. Ідеться про кримінальну, адміністративну, цивільну та дисциплінарну відповідальність, залежно від конкретних умов і обставин порушення принципу конфіденційності.

Принцип уникнення конфлікту інтересів під час здійснення адвокатської діяльності закріплений у ст. 9 Правил адвокатської етики, затверджених Вищою кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури 17 листопада 2012 р. [2], ч. 1 ст. 4 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», а власне визначення поняття «конфлікт інтересів» міститься в п. 8 ч. 1 указаного Закону – це «суперечність між особистими інтересами адвоката та його професійними правами і обов'язками, наявність якої може вплинути на об'єктивність або неупередженість під час виконання адвокатом його професійних обов'язків, а також на вчинення чи не вчинення ним дій

під час здійснення адвокатської діяльності» [1]. Сам принцип уникнення конфлікту інтересів охарактеризовано як «законодавчо визначені основи адвокатської діяльності, відповідно до яких адвокат не має права надавати будь-які юридичні послуги клієнту, інтереси якого суперечать захищеним правом інтересам клієнта, якому надається або надавалися юридичні послуги, окрім випадків письмової згоди клієнтів, інтереси яких можуть бути порушені або суперечать інтересам самого адвоката, його близьким родичам або членам сім'ї, партнерам» [12, с. 153]. Така дефініція вдало поєднує як сутність самого конфлікту інтересів, так і механізм його реалізації.

Даний принцип розтлумачено в Хартії основних принципів європейської адвокатської професії, ухваленої Радою адвокатських асоціацій та правничих товариств Європи 25 листопада 2006 р.: «для належного виконання своїх професійних функцій адвокат повинен уникати конфлікту інтересів. Тобто адвокат не може представляти інтереси двох клієнтів з того самого питання в разі наявності або можливості виникнення такого конфлікту інтересів між цими клієнтами. Аналогічно адвокат повинен утримуватися від представництва інтересів нового клієнта, якщо він отримав конфіденційну інформацію від іншого наявного чи колишнього клієнта. Також адвокат не може брати справу нового клієнта за наявності конфлікту інтересів між клієнтом та адвокатом. Якщо конфлікт інтересів виникає у процесі представництва інтересів клієнта, адвокат має припинити роботу» [6]. Отже, конфлікт інтересів в адвокатській діяльності може виникати у двох конструкціях: «адвокат – клієнт» і «клієнт – клієнт». У зв'язку із чим на адвоката покладається обов'язок інформувати клієнта про наявність такого конфлікту, а також безстрокова заборона для адвоката (адвокатського об'єднання) укладати договори про надання правової допомоги в разі виникнення конфлікту інтересів, тобто дана заборона продовжує діяти і після закінчення дії договору про правову допомогу з особою, у зв'язку з якою виник конфлікт інтересів.

Отже, за загальним правилом, у разі виникнення конфлікту інтересів договір про надання правової допомоги не укладається, а доручення клієнту не виконується. Винятком є випадок, коли є письмова згода клієнта на представництво, захист і надання правової допомоги адвокатом в умовах конфлікту інтересів. Такий виняток може мати місце тільки за конфлікту інтересів, який виникає між клієнтами адвоката, а письмова згода повинна бути надана ними обома. В іншому випадку – за умови виникнення конфлікту інтересів між самим адвокатом і його клієнтом, представництво і захист прав, свобод та інтересів останнього разом із наданням йому правової допомоги вбачається неможливим. Порушення принципу конфлікту інтересів з боку адвоката призводить до спотворення мети адвокатської діяльності, її здійснення не в інтересах і на благо клієнта, а лише як інструменту досягнення особистих цілей, зокрема корисливих – отримання гонорару від клієнта.

Аналіз нормативних положень ст. 28 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» дозволяє деталізувати зміст конфлікту інтересів, який виникає під час здійснення адвокатської діяльності: «Адвокату забороняється укладати договір про надання правової допомоги, і він зобов'язаний відмовитися від виконання договору, укладеного адвокатом, адвокатським бюро або адвокатським об'єднанням, у разі, якщо: адвокат брав участь у відповідному провадженні, і це є підставою для його відводу, згідно із процесуальним законом; адвокат є членом сім'ї або близьким родичем посадової особи, яка брала або бере участь у господарському, цивільному, адміністративному судочинстві, кримінальному провадженні, розгляді справи про адміністративне правопорушення, щодо яких до адвоката звертаються із пропозицією укладення договору про надання правової допомоги; виконання договору може суперечити інтересам адвоката, членів його сім'ї або близьких родичів, адвокатського бюро або

адвокатського об'єднання, засновником (учасником) якого він є, професійним обов'язком адвоката, а також у разі наявності інших обставин, що можуть призвести до конфлікту інтересів; адвокат надає правову допомогу іншій особі, інтереси якої можуть суперечити інтересам особи, яка звернулася щодо укладення договору про надання правової допомоги» [1]. Зауважимо, що процесуальний відвід захисника (адвоката) детально висвітлено лише в кримінально-процесуальних нормах. Зокрема, у ст. 78 Кримінального процесуального кодексу України зазначено: «Захисником, представником не має права бути особа, яка брала участь у цьому ж кримінальному провадженні як слідчий суддя, суддя, присяжний, прокурор, слідчий, потерпілий, цивільний позивач, цивільний відповідач, експерт, спеціаліст, представник персоналу органу пробації, перекладач» [13] (ч. 1); «якщо вона у цьому провадженні надає або раніше надавала правову допомогу особі, інтереси якої суперечать інтересам особи, яка звернулася із проханням про надання правової допомоги; якщо вона є близьким родичем або членом сім'ї слідчого, прокурора, потерпілого або будь-кого із складу суду» [13] (ч. 2).

Акцентуємо увагу на тому, що клієнтом адвоката може бути не тільки фізична, а і юридична особа, на яку поширюються всі зазначені вище правила щодо урегулювання та наслідків конфлікту інтересів. Водночас наслідки конфлікту інтересів у справі, де клієнтом є юридична особа, мають деякі особливості, які передусім зумовлені наявністю трудових відносин з іншими суб'єктами, якщо вони є чи були клієнтами того самого адвоката. У такому разі укладення договору між юридичною особою й адвокатом ставить під загрозу якість і професійність надання адвокатських послуг власне самій юридичній особі, тому визнається законодавцем неможливим, те ж стосується прийняття доручень від інших клієнтів, якщо вони суперечать інтересам юридичної особи. Окрім того, «адвокат не повинен укладати договори про правову допомогу з названими особами, якщо він є носієм суперечливої доказової інформації, отриманої при наданні правової допомоги юридичній особі» [2] (ст. 40 Правил адвокатської етики, затверджених Вищою кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури 17 листопада 2012 р.). З даним принципом тісно пов'язаний інший принцип здійснення адвокатської діяльності – принцип пріоритету (домінантності) інтересів клієнта.

Принцип територіальності здійснення адвокатської діяльності прямо не передбачений чинним законодавством, але впливає з положень ч. 2 ст. 4 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»: «Адвокат України здійснює адвокатську діяльність на всій території України та за її межами, якщо інше не передбачено міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України або законодавством іноземної держави». Дана норма фактично передбачає просторову необмеженість адвокатської діяльності, відсутність прив'язки самого адвоката до будь-якої території, окрім робочого місця («місцезнаходження обраної адвокатом організаційної форми адвокатської діяльності або адреса фактичного місця здійснення адвокатської діяльності, якщо вона є відмінною від місцезнаходження обраної адвокатом організаційної форми адвокатської діяльності» [1]). До того ж адрес робочих місць в адвоката може бути декілька. Така норма не тільки відповідає міжнародним стандартам адвокатської діяльності, а і сприяє якісному та професійному наданню юридичної допомоги кваліфікованими фахівцями.

Ураховуючи зміст перелічених вище принципів і дуалістичну природу адвокатської діяльності, яка характеризується наявністю двох аспектів (внутрішній і зовнішній), можемо визначити такі особливості організаційно-функціональних принципів здійснення адвокатської діяльності: мають зовнішню форму принципів, рідше окремих правил (наприклад, принцип територіальності, який прямо не закріплено в законодавстві); містять основні уявлення, ідеї, цінності, сформовані в суспільстві, втілені

у правовій системі держави та характерні для національного інституту адвокатури; мають документальне, зокрема нормативне, закріплення, здебільшого в основних правових актах у сфері здійснення адвокатської діяльності; характеризуються конкретністю, оскільки містять чіткі правила та вимоги здійснення адвокатської діяльності; нормативно закріплені в конкретних нормативно-правових актах (Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» і Правила адвокатської етики, затверджені Вищою кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури 17 листопада 2012 р.); реалізуються не тільки адвокатом, а й іншими особами – його помічником, стажистом, партнерами й іншими особами, які перебувають з адвокатом у трудових відносинах; визначають основні засади та напрями здійснення адвокатської діяльності, яка полягає в: наданні консультацій правового характеру; здійсненні правового супроводження; представництві осіб, захисті їхніх прав, свобод та інтересів; вирішенні низки організаційних, функціональних, моральних і етичних проблем, що виникають у процесі реалізації їхньої професійної діяльності, прямо пов'язані із професійною діяльністю адвоката, адже остання є дуже близькою за своїм змістом до адвокатської діяльності.

Список використаних джерел:

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 5 липня 2012 р. № 5076-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 27. Ст. 282.
2. Правила адвокатської етики / Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури. 17 листопада 2012 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0003418-12>.
3. Шкребець Є.Ф. Шляхи вдосконалення адміністративного законодавства щодо забезпечення діяльності адвокатури в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 2. С. 122-127.
4. Варфоломеева Т.В. Впровадження міжнародних правил адвокатської етики в Україні. *Вісник Академії адвокатури України*. 2009. Ч. 1. С. 7-20.
5. Северин К.М. Основні елементи принципу незалежності адвокатської діяльності на сучасному етапі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2014. Вип. 28. Т. 3. С. 162-165.
6. Хартія основних принципів європейської адвокатської професії прийнята Радою адвокатських асоціацій та правничих товариств Європи від 25 листопада 2006 р. URL: <http://tomorrowlawyer.org/hartia-osnovnih-principiv-evropeys>.
7. Коні А.Ф. Моральне начало в кримінальному процесі. *Зібрання творів / А.Ф. Коні*. Москва, 1967. Т. 4. 542 с.
8. Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства від 1 жовтня 1988 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_343.
9. Северин К.М. Проблеми нормативного регулювання та реалізації принципу конфіденційності адвокатської діяльності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія «Юриспруденція». 2014. Вип. 9-2 (2). С. 120-122.
10. Про захист персональних даних : Закон України від 1 червня 2010 р. № 2297-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 34. Ст. 481.
11. Погорецький М.М. Гарантії адвокатської таємниці при провадженні слідчих (розшукових) дій. *Юрист України*. 2014. № 4. С. 122-129.
12. Северин К.М. Принцип уникнення конфлікту інтересів в адвокатській діяльності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія «Юриспруденція». 2014. Вип. 10-1 (1). С. 151-154.
13. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № № 9-13. Ст. 88.